

Rapport från lättvandrad naturguidning från Långsjön till Tyresö-Flaten den 15 oktober 2019

Martina Kiibus

Det här var en ny guide-rutt där vi utgick från Skälsätra, busshållplats Liljegränd och vandrade längs Långsjön, Gammelström, Lillsjön och Tyresö-Flaten; delar av Tyresås sjösystem. Regnet hängde i luften men vi fick bara några droppar under guidningen. 13 personer deltog, varav flera nya kvinnor i 30-årsåldern. En deltagare var med för första gången på Telegrafberget i lördags, en annan var med för första gången vid Barnsjön för knappt två veckor sen och några som varit med på flera tidigare guidningar. En av deltagarna gick med rullator. Info via program från tidigare guidningar, hemsidan, Mitt i Tyresö, vänner, Servicecenter, biblioteket, Aktuella händelser i Tyresö.

Från busshållplatsen gick vi ner till Långsjön och Täppudden, den lilla udden vid Täppvägen. Sjön låg alldeles blank och höstlöven speglade sig i vattnet. Så otroligt fint! Berättade om dagens första sjö, Långsjön och Tyresås sjösystem och det samarbete som finns mellan de kommuner som omger sjösystemet. Och så pratade vi om fortet som finns på udden och som är en del av den gamla korvlinjen, som uppfördes i början av 1900-talet. Vi stod först på hällen så att man skulle kunna se den korvliknande formen uppifrån, sen fick de som ville gå in och utforska själva fortet. Nästan ingen hade varit där tidigare och de var helt fascinerade

Så gick vi vidare in i skogen, stannade vid några grovstammiga granar och pratade om att granar behöver bilda mykorrhiza med olika svamparter, dvs ett slags underjordiskt samarbete där deras rötter kopplas samman och byter mineraler och näringsämnen med varandra. Grenarna var översållade med ananasgaller, en gallbildning som orsakas av den lilla granbarrlusen. Pratade också om det blivande Barnsjöreservatet.

Vi fortsatte till några grovstammiga tallar och pratade om deras höga c-vitaminhalter i såväl barr som innerbark. Vi jämförde också granens och tallens rötter, där tallens rötter går mycket djupare och därför kan den klara att växa på torrare och magrare platser än granen, eftersom tallen kan hitta vatten längre ner i marken. På marken var det fullt av döda träd, så jag berättade om hur värdefullt det är med döda träd för att skogen ska leva, hur många insekter och svampar och andra arter som behöver döda träd.

Vid nästa stopp tittade vi på olika mossor och lavar och grå fingersvamp. De mossor vi tog upp var cypressfläta, vägg-, hus-, kvast- och björnmossa. Berättade om hus- och väggmossans samarbete med kvävefixerande bakterier som fångar in kvävgas från luften och omvandlar det till kvävenäring. I mossan växte det grå fingersvamp och bägar- och pigglavar. Också en härlig plats där vi dröjde oss kvar en stund.

I en slänt ner mot vattnet växte det flera stora hasselbuskar. Visade hur man kan känna igen hassel på de mjuka lite ludna bladen, dess strutformiga växtsätt och dess hängen. Visade också en bild på blommorna som dyker upp i vår, dvs det lilla stjärnformade märket som sticker upp ur knoppen och som är ett av de finaste vårtecknen. Och så pratade vi om varför hasselnötter inte ingår i allemansrätten och varför det ibland bara är ett tomt skal kvar när man plockar nötter.

Vi gick ner till en liten sandstrand och tog fikapaus. Jag och en av deltagarna hjälpte damen med rullator så att hon kunde sitta tillsammans med oss andra. Mittemot fikaplatsen är det en

bäverhydda, så jag berättade om bäverns ekologi, varför den faller så stora träd och hur den kan komma in i sin hydda på vintern.

Efter fikapausen fortsatte vi längs gångvägen till en björklåga invid en bruten björkstubbe. Pratade om att träd som får dö av ålder har en mycket rikare insektsfauna än de som sågas ner. Och att det är olika svampar och skalbaggar som lever i träden beroende på om det dött nyligen eller för längesen, om det döda trädet står upp eller ligger ner. Så småningom är trädet helt nedbrutet och då har näringsämnen frigjorts och så kan nya växter gro där. Om den viktiga nedbrytningen som förutsättning för liv.

Vi fortsatte till en stor ”bäverstubbe”, dvs en stubbe med tydliga spår av bävern. På cypressflåtan fanns det en hel del vargmjolk och plattickor. Vargmjölken är en slemsvamp vars fruktkroppar är rosa-röda (vilket de var när jag rekade i fredags) och så småningom gråa när de blir mognare (vilket de hunnit bli idag). Slemsvampar är inte några svampar utan egentligen närmare släkt med djur eller amöbor. Nästan alla lever på döda träd. Berättade om deras olika livsstadier, det är verkligen fascinerande varelser! Plattickorna är svampar som liksom de flesta andra tickorna lever på döda träd. Många tickor är rödlistade. Så att få se många slemsvampar och tickor är ännu ett tecken på skogens värde.

Pekade ut vägen upp till Gammelströmsfortet, som inte är lika lättillgängligt som fortet vid Tappudden, men ligger väldigt fint uppe i skogen. Någon gång ska jag få till en guidning dit också! Fortsatte till Gammelström, där ån kantas så fint av alrötterna, som stabiliserar stränderna och motverkar erosion. Nästan som ett mangroveträsk, man behöver alltså inte flyga till Thailand för att få mangrovekänsla, det räcker med att ta sig till Gammelström! Berättade om sprickdalslandskapet som är så tydligt här när sprickorna är vattenfyllda och läste Selma Lagerlöfs beskrivning om det i Nils Holgersson.

Vi tog en liten lov in i Tyresta, till ett stort bestånd sårlåka, en raritet som är en indikatorart för lundar och skogar med mullrik jord. Sårlåka har använts som sårmedel då man gjorde en dekokt på bladen. Det har samma aktiva substans som fluglarver som man fortfarande använder inom sjukvården mot svårårläkt sår.

Vi vände tillbaka mot Gammelström och stannade vid en jättefin mossklädd stubbe. Invid den bredd filtlaven ut sig i mossan. Och själva stubben är alldeles mörkgrön av björnmossa, björnmossa som Linné tyckte var som de finaste sängkläder. I björnmossan lyste harsyran ljusgrön och här växte också praktmossor, en grupp mossor med runda genomskinliga småblad.

En av deltagarna frågade om ormbunkarna var örnbräken så då fick jag anledning att berätta om träjon och majbräken (som var de ormbunkar som växte där). Där träjon anses vara manlig och heter *Dryopteris filix-mas* (dvs den manliga ormbunken) och majbräken heter *Athyrium filix-femina* (dvs den kvinnliga ormbunken). Majbräkens småblad är mycket mer krusiga medan träjons småblad kan liknas vid en rad militärer som står i rad med axlarna mot varandra, utan krusiduller på bladen.

Vi gick tillbaka till gångvägen och så kom vi till nästa sjö, Lillsjön. Här växte det pors i strandkanten som deltagarna fick dofta på. Utanför porsen ståtade säven i rostbruna höstfärger. Överhuvudtaget var det helt fantastiska färgkombinationer som speglades i vattnet. Säv är ett halvgräs, vars märg har använts som nödbröd. Den lite svampiga märgen gör också att stråna blir lätta och kan flyta, enligt Linné användes de som simdynor.

Vid foten av ännu en grovstammig gran var det tydliga spår av ekorre som hade ätit av grankottar. Visade hur man kan se vem som har ätit av grankottarna; ekorre, skogsmus, större hackspett eller korsnäbb. En flock gäss drog över oss i en snygg v-formation.

I en slänt blommade några exemplar av liten blåklocka. Berättade om blåklockshumlan och hur pollineringen går till. Att de lämnar doftmarkeringar när de sugit ur sin droppe nektar så att de inte ska komma tillbaka till en tom blomma. Och på så sätt riskerar inte blåklockan att befruktas med sitt eget pollen utan det blir en korsbefruktning.

Nu var vi framme vid nästa sjö, Tyresö-Flaten, en av de djupaste sjöarna i Tyresåns sjösystem. Som kantades av ett par grova aspar med klargula löv som darrade i vinden. Berättade att aspen och dess darrande löv är symbol för kärlek i den persiska kulturen. Och att det kan ses som kärlek att den är hem till så många olika arter, 600 olika slags mossor, lavar, svampar och insekter. Det är bäverns favoritmat och i och med att den murknar i så unga år så blir den också utmärkt boträd till många fåglar. En deltagare undrade om djuren alltså inte led av bostadsbrist som vi människor. I riktiga skogar som den vi gick i, så är bostadsbristen inte så svår, men annars är den ju ett allvarligt problem för många av våra djur. Bristen på ihåliga gamla träd gör det svårt för många fåglar, bristen på småvatten gör livet tufft för våra groddjur etc.

Fortsatte till en ek vars blad blivit angripna av den snedstreckade ekstylmalen. Pratade om att eken kan hysa mer än dubbelt så många arter under sin livstid jämfört med aspen. Och allra flest när den är ett så kallat rikmulmsträd, dvs när det är gott om mulm inne i eken. Visade den härliga mulm som fanns inne i eken vi stod vid. Mulm är som ett pulver som är ved som passerat skalbaggnas magar.

Vi gick ut på en häll och njöt av anblicken av Tyresö-Flaten ännu en gång. Pratade om att både den och de flesta andra sjöarna i Tyresåns sjösystem är övergödda och vad det innebär och vad det beror på. Så dammarna på Prästängen är ett sätt att minska övergödningen genom att fånga upp dagvattnet från Krusboda och rena det innan den kommer till sjön. Men att det viktigaste är att minska utsläppen av övergödande – och andra miljöförstörande – ämnen, dvs inte ha konstgödsel i trädgårdarna (och i ett större perspektiv äta mat som inte har behandlats med konstgödsel eller kemikalier) och att inte tvätta sin bil på gatan och allra helst inte åka så mycket bil.

En större hackspett satt i en torraka och hackade ovanför oss. En deltagare undrade hur den kunde hacka så intensivt utan att få ont i huvudet så jag berättade om dess sinnrika konstruktion där hjärnan är skyddad av ett slags broskartat gel och hänger som i elastiska trådar för att dämpa stötarna. ”Som en slags bungee jump”, sade en annan deltagare!

Visade också det fina beståndet kattfot som växer på hällen. De har ju blommat över för längesen men de fina bladen är kvar, med sina gråludna undersidor som hindrar avdunstning. Kattfoten har minskat i takt med att våra beteshagar minskat, så det är alltid en lika kär syn att få se kattfot.

Vi avslutade vid en björk-högstubbe som var full av fnösketickor. Förr var de viktiga när man skulle göra upp eld, man har hittat fnösketickor i gamla stenåldersutgrävningar. På flera av fnösketickorna var det hål av jättesvampmal en rödlistad fjäril som lever i fnösketickor. Den är en signalart som indikerar ganska orörda gamla löv- eller blandskogar.

Deltagarna var så nöjda och tyckte det varit helt fantastiskt! Att de fått upptäcka och uppleva så mycket, både mossor och träd och fortet. De tyckte om blandningen av natur, kultur och historia och att det var en härlig rutt. Flera sade att de fick se så mycket nya saker på våra guidningar och att min entusiasm smittade så att de blev glada av att vara ute med mig. En kvinna sade att man får alltid upptäcka något nytt när man är ute med mig, hon tyckte vi skulle rubricera våra guidningar som "Upptäck naturen med Martina"! . Det är ju lite självgenererande, har man en grupp som så tydligt visar att de uppskattar det jag gör, så är det lätt att bli entusiastisk.

Jag tycker att det kändes som en bra och lättvandrad rutt. Det här var en perfekt tid när höstfärgerna speglades så fint i sjöarna, så den här guidningen gör jag gärna om!